

УДК 336.6

Аналбаева Назгуль Габдылхаковна

аға оқытушы, Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университеті, Семей қ.

e-mail: hodzanazgul@mail.ru

Сейіт Жаннұр Сейітқызы

оқытушы, Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университеті, Семей қ.

e-mail: jan_nur_23@list.ru

Атаева Несвелде Каирбековна

аға оқытушы, Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университеті, Семей қ.

e-mail: nesken61@mail.ru

ТУРИЗМ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДІҢ ЖАҢА ДРАЙВЕРІ РЕТІНДЕ

Мақалада Қазақстан Республикасындағы туризмді дамыту жағдайының барлық алғышарттары ашып көрсетілген: қолайлы географиялық орналасуы, кең аумағы және түрлі ландшафтары, бай мәдени-тарихи мұралары, қолданыстағы дәстүрлері, қонақ күтудегі қонақжайлылығы, тамаша гастрономия және салыстырмалы түрдегі төмен еңбек ресурстары, т.б. Табиғи-бағдарланғанға ұсынылған туризм түрлері талданады. Туризмнің орнықты дамуының компоненттері анықталды және жер ресурстарын ұтымды пайдалану мен табиғи ресурстар әлеуетін қалпына келтірудегі маңызы анықталды.

Экологиялық тұрақты туризмді дамытуды қамтамасыз етуге арналған шығындар негізіндегі механизм ұсынылған. Сондай-ақ, мақалада табиғи ресурстардың табиғи-бағдарланған болып саналуы мүмкін туризмнің бірқатар түрлерін дамытудағы рөлі айқындалады. Табиғи-бағытталған туризмді қосу және аумақтарды тұрақты дамыту арналары көрсетілген. Экологиялық тұрақты туризмнің дамуын қамтамасыз ету үшін табиғатты басқарудың шығындар негізіндегі механизмі анықталды. Сонымен қатар, оңалту шараларын іске асыруды ұйымдастырушылық және экономикалық бағалауға кешенді көзқарас зерделеніп, олардың туризмнің орнықты дамуын қамтамасыз етудегі тиімділігі қосымша зерттеуді қажет ететіндігі анықталды..

Түйін сөздер: туризм, нарық, бәсекегеқабілеттілік, өндіріс, механизм.

В статье раскрываются все предпосылки, которые имеет Республика Казахстан для развития туризма: выгодное географическое положение, обширная территория и разнообразные ландшафты, богатое культурно-историческое наследие, живые традиции, радушиное гостеприимство, великолепная гастрономия и относительно низкая стоимость трудовых ресурсов и др. Проанализированы виды туризма, которые предложено отнести к природноориентированным. Выявлены составляющие устойчивого развития туризма и показано его значение в рациональном землепользовании и восстановлении природно-ресурсного потенциала. Приведен затратный механизм обеспечения развития экологически устойчивого туризма. Также в статье определена роль природных ресурсов в развитии ряда видов туризма, которые можно классифицировать как природноориентированные. Показаны каналы связи природноориентированного туризма и устойчивого развития территорий. Определен затратный механизм природопользования для обеспечения развития экологически устойчивого туризма. Однако проблема комплексного подхода к организационной и экономической оценке проведения восстановительных мероприятий и возможной их эффективности в активизации устойчивого развития туризма требует дальнейших исследований.

Ключевые слова: туризм, рынок, конкуренция, производство, механизм.

The article reveals all the prerequisites that the Republic of Kazakhstan has for the development of tourism: favorable geographic location, vast territory and diverse landscapes, rich cultural and historical heritage, living traditions, hospitable hospitality, excellent gastronomy and relatively low labor costs, etc. The types of tourism that are proposed to be classified as natural-oriented are analyzed. The components of the sustainable development of tourism are identified and its importance in the rational land use and restoration of the natural resource potential is shown. A cost-based mechanism for ensuring the development of ecologically sustainable tourism is provided. The article also defines the role of natural resources in the development of a number of types of tourism, which can be classified as natural-oriented. The channels of connection of nature-oriented tourism and sustainable development of territories are shown. A cost-based mechanism of nature management has been identified to ensure the development of ecologically sustainable tourism. However, the problem of an integrated approach to the organizational and economic evaluation of the implementation of rehabilitation measures and their possible effectiveness in enhancing sustainable development of tourism requires further research.

Keywords: tourism, market, competition, production, mechanism.

Сарапшылардың пікірінше, туризм әлемдік экономиканың қарқынды дамып келе жатқан секторының бірі болып табылады және ол, әлемдік ЖІӨ-нің 10% -ын, әлемдік экспорттың 6% -ын және әлемдік экспорттау қызметтерінің 30% -ын иеленеді. Бүгінде әлемдегі 11-ші

жұмыс орыны дәл осы туризм индустриясынан құрылуда.

Қазақстанда туризмнің ЖІӨ-ге қосқан үлесі әлі де аз деңгейде, дегенмен, соңғы жылдары тұрақты өсу тенденциясы байқалуда. Сондай-ақ,, 2015 жылы әлемнің 141 елінің арасында

туризм және саяхат бәсекеге қабілеттілігі бойынша Экономикалық форум рейтингінде Қазақстан 85 орынды иеленді, бірақ бүгін бұл көрсеткіш әлдеқайда жоғары көрсеткішке ие.

Жалпы алғанда, жарты жыл ішіндегі Қазақстан Республикасының ЖІӨ не қосқан туризмінің үлесі 1,6% немесе 346,568 млн. теңгені құрады. Жылдың бірінші жартыжылдығының қорытындысы бойынша шетелдік (келуші туризм) келушілер саны өткен жылдың осы сәйкес кезеңімен салыстырғанда 20,4% -ға артқан. Ал, ішкі туризм өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 7,5% -ға көбейген.

Сонымен қатар, келуші туристер саны өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 3,6% -ға артты.

2016 жылы Қазақстанға 6,5 миллион турист келген, оның 90 ға жуық пайызы ТМД елдерінен келеді. Елде өткізілетін орташа уақыт мөлшері төрт тәуліктен аспайды. Алыс шетелдерден келген қонақтарға келер болсақ, олардың саны 573,7 мың адамды құрады. Ішкі туризм қоржыны 4,8 миллион адамға артып, 11,8 пайызды құрады.

Өткен жылдың жаз уақыттарында туристерге арналған «ЕХРО-2017» көрмесі болып өтті. Елордада қонақтарды қабылдауға дайын бөлмелер мен қонақ үйлер саны 2017 жылдың басынан бастап +43,8% -ға артып, 8,96 мыңға жетті. Сонымен қатар, Астана қонақ үйлер, отельдер мен басқа да орналастыру орындарының көшбасшыларының үштігіне айналды: орналастыру: + 28,2%, 209 дейін артты.

2017 жылдың бірінші жартысында өнеркәсіпте жұмыспен қамтылғандар саны 314,8 мың адамды құрады, бұл 1,5 пайызға артқанын көрсетті. Соңғы жылдары туризм индустриясында жұмыспен қамтылғандар саны тұрақты өсімді көрсетті.

Қазақстандық және шетел азаматтарына туристік қызмет қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін туризм индустриясын дамыту Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасы арқылы (автокөлік, авиация, теміржол, инженерлік және коммуникациялық, «жұмсақ» инфрақұрылым) мұқтаждықтарды қанағаттандыру үшін жеткілікті мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін, өткізу пункттерін қайта құру, қажетті инфрақұрылымды қоса алғанда, қазіргі заманғы бәсекеге қабілетті туристік кешенді құруға тікелей байланысты.

Туристік кешенді құру сонымен бірге бюджетке түсетін салық түсімдерін, шетел валютасының түсуі, жұмыс орындарының санының артуы арқылы ел экономикасының

дамуына елеулі үлес қосады және мәдени және табиғи мұраны сақтау мен ұтымды пайдалануды бақылауды қамтамасыз етеді.

Туризмді мемлекеттік қолдау салалардың тұрақты дамуының қажетті шарты болып табылады. Халықаралық тәжірибе туристік саланың инфрақұрылымын дамыту үшін жасалған белсенді мемлекеттік саясат, субъектілерінің қызметі үшін қолайлы экономикалық жағдайларды қамтамасыз ету, құқықтық және нормативтік-құқықтық базаны қалыптастыру, жеке инвесторларды тартуға бағытталған белсенді әрекет туризм саласының еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуында маңызды орын алуына мүмкіндік береді. Сондай-ақ, халықаралық тәжірибе туризмді белсенді дамытқан елдер сапалы туристік қызметтермен өз азаматтарын қамтамасыз ету, ұлттық жобалар мен бағдарламаларды іске асыру айтарлықтай бюджеттік қаражат қампайтатынын растайды..

Сонымен бірге, туризмді дамыту көптеген мәселелерді шешуді талап етеді, мысалы, көлік жүйесін жаңғырту, қоғамдық тамақтандыру жүйесін дамыту, елдің имиджін жақсарту, ақпараттық инфрақұрылымды дамыту.

Сондықтан үкімет туризмді дамытуға үлкен мән береді. «Әлемдік саяхат және туризм кеңесі» ақпараты бойынша Қазақстан 2016 жылы туризм және туризм салаларында ең жақсы табысқа қол жеткізген Топ-10 елдеріне кірген.

Курс - мәдени және туристік кластерлер үшін Туристік индустрияны дамытудың 2023 жылға дейінгі Тұжырымдамасына сәйкес Қазақстанда алты мәдени-туристік кластер құрылады:

«Астана - Еуразияның жүрегі»

«Алматы - Қазақстанның еркін мәдени аймағы»

«Алтайдың маржаны»,

«Ұлы Жібек жолын жаңғырту»

«Каспий қақпасы»

«Табиғат пен көшпелі мәдениеттің бірлігі».

Олар өздерінен не ұсынады?

«Астана - Еуразияның жүрегі» - Астана қаласына негізделген туристік кластер. Бұл кластерде дамитын негізгі туристік өнімдер МІСЕ-туризм және қысқа мерзімді демалыс болып табылады.

Елордадағы туризмнің негізгі бағыттарының бірі – конгресстік-іскерлік, бизнес, оқиғалар және этно-туризмге (мәдени және спорттық іс-шаралар, конференциялар, форумдар және т.б.) бағытталған.

«Алматы - Қазақстанның еркін мәдени аймағы» - Алматы қаласын және Алматы облысының бір бөлігін қамтитын кластер, ол 12 негізгі туристік көрікті анықтайды.

Олардың арасында Тамғалы археологиялық петроглифтері (ЮНЕСКО-нысаны); ЮНЕСКО-ның алдын-ала тізіміне енгізілген «Алтын Емел» мемлекеттік ұлттық табиғи паркі; «Шарын» ГӨЗ аумағындағы Шарын каньоны; Балқаш көлі (оңтүстік-шығыс бөлігі); Алакөл көлі (оңтүстік бөлігі); Қапшағай су қоймасы; «Ақбұлақ» халықаралық туристік орталығы; ЮНЕСКО-ның алдын-ала тізіміне енген Пелатау SNPP бар Алматы қаласының маңындағы шаңғы аудандары; Жоңғар-Алатау ГТП және т.б. сияқты танымал нысандар бар.

Болашақта кластер кеңейтіліп Алматы облысының басқа бөліктерін кіріктіруі мүмкін, сондай-ақ, жаңа туристік қызығушылық орындары қамтамасыз етілуі мүмкін - ЮНЕСКО және Есік қорғандары алдын ала тізіміне енгізілген петроглифтер Eshkiolmes Жетісу Алатауы тау жотасы. Алматы халықаралық іскерлік және тау шаңғысы туризмінің орталығы болады және «Қала және таулардағы ойын-сауық кластері ретінде айқындалды. Бұл кластердің негізгі туристік өніміне МІСЕ-туризм, мәдени және экологиялық туризм, тауларда және көлдердегі демалыс, қысқа мерзімді демалыстар кіреді.

«Алтайдың маржаны» Шығыс Қазақстан облысының солтүстік және шығыс бөліктерін қамтиды. Өскемен қаласы кластердің орталығы болады, онда сегіз негізгі туристік көрікті анықталған: Берел Моусс; Бұқтырма су қоймасы; Ертіс өзені - Зайсан көлі; Катонқарағай МҰТП; Семей және Абай аудандары (Жидебай) және басқалар. Болашақта кластер Шығыс Қазақстан облысының қалған бөліктерін алып кеңейтілуі мүмкін.

«Алтайдың інжуі» кластері «Табиғи ғажайыптар әлемі» деп аталатын болады және экологиялық туризмді дамыту орталығы болады. Осы кластерде дамытын негізгі туристік өнімдерге белсенді және қызыққа оқиғаларға толы туризм, таулар мен көлдердегі демалыс, пантерапия, гастрономиялық туризм және басқалары кіреді.

«Ұлы Жібек жолын жаңғырту» - Қызылорда облысының орталық және шығыс бөліктерін, ОҚО-ның оңтүстік-шығыс және солтүстік-батыс бөліктерін және Жамбыл облысының оңтүстік-батыс бөлігін қамтитын кластер. Негізгі туристік көріктері:

- 1) Қазіргі Түркістан қаласы;
- 2) Қожа Ахмет Ясауи кесенесі (ЮНЕСКО нысаны);
- 3) ЮНЕСКО алдын ала тізіміне енгізілген ортағасырлық Отырар және Отырар оазисінің археологиялық учаскелері;
- 4) Сауран археологиялық кешені;

5) палеолит учаскелері мен геоморфологиясы бар Қаратау мемлекеттік табиғи қорығы; ЮНЕСКО-ның алдын-ала тізіміне енгізілген Арпа-Өзег Петроглифтері;

6) Сайрам-Угамский МҰТП;

7) Ақсу-Жабағлы мемлекеттік табиғи қорығы;

8) Байқоңыр кешенін;

9) «Каскасу» тау шаңғы курорты;

10) Қызылорда, Сарыағаш, Шардара, Тараз қалалары.

Кластердің басты мақсаты танымал халықаралық қажылық және туристік орталықтар деңгейінде Қазақстанның рухани, тарихи-мәдени және туристік орталығы ретінде өзін көрсететін Түркістан қаласы болады. «Ұлы Жібек жолын жаңғырту» кластері «Ұлы Жібек жолының жүрегі» деп аталады. Осы кластерде дамытын негізгі туристік өнімдер рухани, тарихи және мәдени туризмді қамтиды.

«Батыс Еуропа - Батыс Қытай» халықаралық көлік дәлізін жүзеге асыру шеңберінде өңірлердегі бірегей туристік бағыттарға және республиканың батыс және шығыс «шекаралық қақпалары» үшін тиісті шарттарға байланысты қажетті туристік қызметтерді орналастыру, демалу және алу үшін заманауи туристік инфрақұрылым құрылады.

«Каспий қақпасы» - бүкіл Маңғыстау облысы мен Батыс Қазақстан мен Атырау облыстарының бір бөлігін қамтитын кластер. Ақтау қаласы осы кластердің орталығы болады, мұнда келесі негізгі туристік көрікті, оның ішінде Бекет-Ата, Шопан-Ата және Қараман-Ата жерасты мешіттері, Омар кесенесі мен Турлар орналасқан. Шеркала тауы; «Қаракия» - Қаракөл мемлекеттік табиғи қорығы; «Бөкей орда» ескерткіштер кешені; Сарайшық қалашығы; Кендірлі демалыс аймағы бар.

Осы кластерде дамытын негізгі туристік өнімдер: жағажай, тарихи, өндірістік, мәдени туризм және турне.

«Табиғат пен көшпелі мәдениеттің бірлігі» Ақмола және Қарағанды облыстарын, Солтүстік Қазақстан облысының оңтүстік-батыс бөлігін және Павлодар облысының батыс бөлігін қамтиды. Щучинск-Боровский курорттық аймағы кластердің орталығы болады. Болашақта кластерді ЮНЕСКО-ның алдын-ала тізіміне енгізілген туристік қызығушылықтың жаңа орындары: Беғазы-Дандыбаев және Масалин мәдениеттерінің мегалитикалық кесенелері толықтырылуы мүмкін.

Кластер көшпелі мәдениет пен даланың әртүрлілігінің орталығы болады. Осы кластерде дамытын негізгі туристік өнімдер - мәдени

туризм және турлар, таулар мен көлдерде демалу, қысқа мерзімді және белсенді демалыс.

Ұлт жоспары бойынша Қазақстандағы туристік саланың даму саласы әрдайым Мемлекет басшысының назарында болғаны ерекше атап өту керек. Бүгінде Үкіметтің бұл бағытта атқарған жұмысы Елбасының «100 нақты қадам», сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасы бойынша жүзеге асырылуда.

Осылайша, Елбасының Ұлт жоспарының 57-қадамы туристік кластерлерді құруда табысты тәжірибесі бар стратегиялық (анкерлік) инвесторларды тартуды көздеді.

2015-2016 жылдар аралығында туристік салада шамамен 300 млрд. теңге инвестицияланды, 5 мыңға жуық жаңа жұмыс орны құрылды. Республикадағы біржолғы тұру мүмкіндігі 31 мыңға жуық төсек орынға (2014 жылы - 109 мың, 2017 - 140 мың) артты.

2017 жылы стратегиялық инвесторлардың қатысуымен үш жоба жүзеге асырылуда, якорь инвесторларының қатысуымен тағы үш жоба жүзеге асырылуда. Жергілікті деңгейде жобалар төрт туристік кластерде (Алакөл, Баянауыл, Балқаш көлдерінде, Щучинск-Борово курорттық аймағында жағажай және денсаулық туризмі) жүзеге асырылады.

86 қадамда Мемлекет басшысы ҚХА «Үлкен отбасы үлкен ел» ауқымды жобасын әзірлеу

және іске асыру тапсырып, онда Қазақстандық бірегейлікті нығайту және кешенді азаматтық қоғамдастықтың қалыптасуына жағдай жасау кнзделген болатын. Ол (назарға ішкі туризмді дамыту отырып) осы жұмыстың барлық 2020 жылға дейінгі Қазақстан Республикасының тұжырымдамасының туризм саласын дамыту жүзеге асыруға байланысты болады деп болжануда және аймақтық мәдени туризм кластерлерді құру арқылы жүзеге асады: «Астана - Еуразияның жүрегі», «Алматы – Қазақстанның еркін аймағы» «табиғат бірлігі мен көшпенді мәдениет», «Алтай Жемчужина», «Жібек жолының жаңғыруы», «Каспий қақпасы».

2017 жылғы 30 маусымда Қазақстан Республикасы Үкіметінің №406 қаулысымен 2023 жылға дейін Туристік индустрияны дамытудың жаңартылған тұжырымдамасы қабылданды. Қазіргі уақытта орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың ұсыныстары бойынша 2017-2019 жж. арналған тұжырымдаманы іске асыру бойынша іс-әрекеттер жоспары дайындалды (I кезең).

Сондай-ақ, индустрияны және отандық тuroператорлардың қызметін тиімді дамыту мақсатында бірыңғай нормалар мен қызмет стандарттарын енгізуде «Kazakh Tourism» ҰК АҚ құрылды.

Список использованной литературы

1. Журнал «Эксперт Казахстан» /№27 (175) 07.06.2014. С.15-20.
2. Караджаева Д. Все гениальное просто. // «National Business» №3 (41), март-апрель 2017. С.25-30.
3. Закон РК «О туристской деятельности». - Режим доступа: БД «Заң»
4. Концепция развития туризма в Республике Казахстан. - Режим доступа: БД «Заң»
5. Государственная программа развития туризма в Республике Казахстан на 2017-2023 годы
6. Данные агентства Республики Казахстан по статистике. - Режим доступа: <http://www.stat.kz>

Аналбаева Назгуль Габдылхаковна

Лауазымы: экономика ғылымдарының магистрі, Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университеті, Семей қ.

Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Абай к-сі 107

Ұялы тел: +7 771 436 17 48

Сейіт Жаннұр Сейітқызы

Лауазымы: экономика ғылымдарының магистрі, Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университеті, Семей қ.

Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Абай к-сі 107

Ұялы тел: +7 771 436 17 48

Атаева Несвелде Каирбековна

Лауазымы: экономика ғылымдарының магистрі, Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университеті, Семей қ.

Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Абай к-сі 107

Ұялы тел: +7 771 436 17 48

Туризм Қазақстандағы экономикалық өсудің жаңа драйвері ретінде

Аналбаева Назгуль Габдылхаковна

Должность: магистр экономических наук, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г. Семей

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Абая 107

Сот.тел: +7 771 436 17 48

Сейіт Жаннұр Сейітқызы

Должность: магистр экономических наук, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г. Семей

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Абая 107

Сот.тел: +7 771 436 17 48

Атаева Несвелде Каирбековна

Должность: магистр экономических наук, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г. Семей

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Абая 107

Сот.тел: +7 771 436 17 48

Туризм как новый драйвер экономического роста в Казахстане

Analbayeva Nazgul Gabdylkhakovna

Position: master of Economic Sciences, Kazakh Humanitarian Juridical Innovative University, Semey city

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Semey, st. Abay 107

Mob.phone: +7 771 436 17 48

Seiit Zhannur Seiitkyzy

Position: master of Economic Sciences, Kazakh Humanitarian Juridical Innovative University, Semey city

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Semey, st. Abay 107

Mob.phone: +7 771 436 17 48

Atayeva Nesvelde Kairbekovna

Position: master of Economic Sciences, Kazakh Humanitarian Juridical Innovative University, Semey city

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Semey, st. Abay 107

Mob.phone: +7 771 436 17 48

Tourism as the new driver of economic growth in Kazakhstan